

1. Een beroep op de Bijbel?

Ja, mits ...

De SGP streeft volgens artikel 1 van het PvB naar een regering van ons volk geheel op de grondslag van de in de Heilige Schrift geopenbaarde ordening Gods.⁵ Derhalve staat de partij voor de handhaving van het onverkorte artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB).⁶ Artikel 2 van de statuten voegt daaraan toe dat de partij zich stelt op de grondslag van Gods Woord, zoals daarvan belijdenis gedaan wordt in de artikelen 2-7 (NGB). Daarbij onderschrijft zij geheel en onvoorwaardelijk de Drie Formulieren van Enigheid. De SGP belijdt het absoluut gezag van Gods Woord (naar de zuivere Statenvertaling) over alle terreinen van het leven en dus ook over het terrein van het staatkundige en maatschappelijke leven.

In artikel 2 PvB stelt de SGP zich ten doel de beginselen van Gods Woord op staatkundig terrein tot meerdere erkenning te brengen in den lande.⁷ Haar streven is niet zozeer gericht op een meerderheid van kiezers, als wel op de handhaving en doorwerking van de beginselen, door haar beleden, waarvan haar program een korte samenvatting vormt. Op een SGP-politicus kan de vraag of de Bijbel thuishoort in de politiek daarom wellicht vreemd overkomen. Het

5. TPvB, 11-17.

6. Voor inhoud en toelichting, zie: K. van der Zwaag, *Onverkort of gekortwiekt? Artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de spanning tussen overheid en religie. Een systematisch-historische interpretatie van een 'omstreden' geloofsartikel*, Heerenveen: Groen, 1999, 17-21.

7. TPvB, 18-20.

doen van een beroep op de Bijbel is voor veel Nederlandse politici, ook van christelijken huize, echter niet vanzelfsprekend.⁸

SGP'ers verrichten hun werk in de context van een ontkerstenende, zo niet reeds ontkerstende, samenleving. Daarom is een bezinning op de wijze waarop men Gods Woord laat doorklinken in de politiek onontbeerlijk. Zoals in de inleiding is opgemerkt, roept de SGP haar politici in *GVEV* op om vrijmoedig, zelfbewust en op gepaste wijze Bijbelwoorden te citeren in het politieke debat. De SGP beantwoordt de vraag of een beroep op de Bijbel in de politiek gewenst is dus met een volmondig 'ja', waarachter een 'mits' volgt. Dat mits vertaalt zich in de exegetische en hermeneutische richtlijnen uit de volgende paragrafen.

1.1 Exegetische richtlijn

De valkuil van het biblicisme

Volgens de Amerikaanse filosoof Runner is men biblicistisch wanneer men bepaalde Bijbelteksten direct wil toepassen zonder die in het licht van de eenheid van Gods Woord te zien.⁹ Biblicisme heeft dus meer van doen met het willekeurig aanhalen van Bijbelteksten dan met het pogen om het persoonlijke leven naar Bijbelse normen in te richten. Ook ethicus Jochem Douma heeft een definitie van biblicisme geformuleerd die wijst op het 'atomistisch' hanteren van Bijbelteksten. In directe bewoordingen spreekt hij zelfs over 'teksten die uit hun verband worden gerukt.' De Bijbel is volgens hem geen boek met voorbeelden die een-op-een in de huidige tijd en context

8. Zo blijkt onder meer uit uitspraken en interviews van de politici Sybrand van Haersma Buma (CDA), Ronald van Raak (SP) en Joram van Klaveren (VNL): https://www.cda.nl/fileadmin/Organisaties/WI/Sybrand_Buma_spreektekst.pdf; <http://cvandaag.nl/interview-sper-ronald-van-raak-bijbel-is-geen-politiek-boek/>; <http://cvandaag.nl/interview-joram-van-klaveren-vnl-mens-ge-neigd-tot-alle-kwaad/> (alle geraadpleegd 21 oktober 2016).

9. H.E. Runner, *Scriptural Religion and Political Task*, Toronto: Wedge Publishing Foundation, 1974, 21-23.

kunnen worden overgezet, omdat dat tekortdoet aan het karakter van de Heilige Schrift als openbaring van het heil van God in de geschiedenis.¹⁰

Het zou onjuist zijn te blijven steken in het spreken over wat men bij het doen van een beroep op de Bijbel *niet* zou moeten doen. Daarom nu de vraag: welke richtlijnen zijn behulpzaam om een theologisch houdbaar beroep op de Bijbel te doen in de politiek? Het tweeledige antwoord daarop verwijst naar zowel een exegetische als een hermeneutische richtlijn.¹¹ Hoewel men die niet los van elkaar kan zien, worden ze omwille van het overzicht in twee aparte paragrafen behandeld.¹²

De exegetische richtlijn uitgewerkt

De exegetische richtlijn lijkt vrij basaal, maar is niet minder essentieel. Al in de oudheid stelde Hermagoras van Temnos in zijn retorische principes dat men de betekenis van een tekst kan achterhalen aan de hand van een vijftal vragen. In het Nederlands worden die de

10. J. Douma, *Verantwoord handelen. Inleiding in de christelijke ethiek*, Kampen: Van den Berg, 1983, 52-56. Voorbeelden van biblicistisch Schriftgebruik zijn volgens Douma onder andere de legitimatie van slavernij van Afrikanen (o.b.v. Gen. 9:25) en de weerstand tegen de vijfdaagse werkweek op basis van het gebod dat men zes dagen zal arbeiden (o.b.v. Ex. 20:9). Een meer hedendaags voorbeeld is de karakterisering van Jezus als een revolutionair die politieke en economische structuren omverwerpt, omdat Hij tijdens de tempelreiniging (o.b.v. Matt. 21:12-17 en par.) de tafels van de geldwisselaars omverwierp.

11. Eenvoudig gezegd betekent 'exegese' hier vooral de uitleg van de tekst naar de oorspronkelijke bedoeling van de schrijver en 'hermeneutiek' de uitleg van de tekst in termen van de toepassing in de hedendaagse context.

12. De richtlijnen zijn niet bedoeld om een diepgaande exegetische exercitie te ondernemen met betrekking tot de besproken Bijbelteksten, maar veeleer als voorbeelden van enkele basisvragen die politici kunnen helpen bij het besluit om een bepaalde tekst wel of niet in te brengen in een politiek debat.

vijf w's genoemd: wie, wat, waar, wanneer en waarom?¹³ Concreet betekent dit dat een politicus de volgende vragen stelt en tracht te beantwoorden wanneer hij een Bijbeltekst wil aanvoeren in zijn argument:

- Wie is de auteur van de tekst? (En, in het verlengde daarvan: tot wie richt hij zich?)
- Wat maakt de auteur duidelijk in de tekst?
- Waar heeft de auteur de tekst geschreven? (Of: waar vond de gebeurtenis die in de tekst is beschreven plaats?)
- Wanneer heeft de auteur de tekst geschreven? (Of: wanneer vond de gebeurtenis die in de tekst is beschreven plaats?)
- Waarom heeft de auteur de tekst geschreven?

1.1.1 *Uitwerking 1 Koningen 21*

Wanneer men de vijf vragen praktisch uitwerkt, wordt duidelijk hoeveel informatie de antwoorden daarop verschaffen. Dat kan aangetoond worden aan de hand van 1 Koningen 21, een bekende tekst waarmee politici in vroeger jaren in Nederland te maken kregen bij de herverkavelingsproblematiek.¹⁴ Het gedeelte, over de wijngaard van Naboth, werd ingebracht om te betogen dat de overheid zich niet mocht mengen in het onteigenen of herverdelen van land tussen boeren, omdat koning Achab ook werd gestraft voor het innemen van het stuk land van Naboth. Of deze tekst passend is in een dergelijk debat, blijkt na het maken van een exegetische analyse naar aanleiding van bovenstaande vijf vragen.

13. R. Copeland, *Rhetoric, Hermeneutics and Translation in the Middle Ages. Academic Traditions and Vernacular Texts*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1995, 67. Eventueel zou daar nog een h (hoe) aan toegevoegd kunnen worden. Dat is echter niet noodzakelijk, omdat de andere vijf aspecten de lading daarvan al dekken.

14. Onder wie voormalig SGP-Kamerlid Van Rossum, zie bijz. uitgave 4, 39-43.

Wie was de auteur van 1 Koningen?

In de eerste plaats is de auteur van het eerste boek Koningen onbekend. Op dit vraagstuk kunnen uiteenlopende historische antwoorden worden gegeven.¹⁵ Wat van groter belang is, is de erkenning dat de uiteindelijke Auteur God Zelf is, zoals Calvijn en de opstellers van de NGB belijden. Gods Woord is opgeschreven door mensen die geïnspireerd waren door Zijn Geest. Met dit antwoord wordt tevens de vierde vraag beantwoord: hoewel de gebeurtenis rond 900 v. Chr. heeft plaatsgevonden, kan het zijn dat de tekst pas ongeveer drie eeuwen later is opgeschreven. Daarvóór heeft men de tekst vooral mondeling overgeleverd.

Welke boodschap had de auteur?

In het kader van de tweede vraag, die naar de boodschap van de auteur, blijkt het belang van de weigering van Naboth om de erfenis van zijn vaderen te geven aan koning Achab in ruil voor een ander stuk land of een geldsom. Dat druist in tegen het Israëlitische erfrecht, dat een zeer belangrijke plaats innam in de toenmalige samenleving. De vrouw van Achab, Izebel, verzint een list en zorgt ervoor dat Naboth gestenigd wordt en sterft, zodat haar man het land in bezit kan nemen. Elia, de profeet des HEEREN, spreekt vervolgens het oordeel van de HEERE uit over deze zaak; Achab, Izebel en hun nageslacht zullen gestraft en uitgeroeid worden. Het antwoord op de derde vraag ligt in dat op de tweede besloten: de gebeurtenis vond plaats aan het hof van koning Achab en in de wijngaard van Naboth in Jizreël.

De vijfde vraag gaat over de betekenis van de tekst. Daarvoor is

15. Volgens de Joodse traditie is Jeremia de auteur van de Koningenboeken. Er zijn ook wetenschappers die beweren dat een groep Joodse geleerden deze geschiedenissen heeft opgetekend na de Babylonische ballingschap, maar dat is allerm minst zeker. Zie voor deze discussie o.a. H. Spieckerman, 'The Deuteronomistic History', in: *The Blackwell Companion to the Hebrew Bible*, red. L.G. Perdue, Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2001, 337.

het van belang naar de verdere context van het boek 1 Koningen te kijken. De geschiedenissen over koning Achab zijn een deel van een geheel waarin diverse Israëlitische koningen zich niet houden aan de wet van de HEERE en waarin zij (en het volk) zich niet bekeren, hoewel zij daar meermalen van Godswegen toe geroepen worden. Het is die ongehoorzaamheid die ertoe leidt dat het volk uiteindelijk in ballingschap wordt gevoerd. Het afkeurenswaardige gedrag van koning Achab in dit hoofdstuk is vooral een uiting van hardnekkigheid.

Geschied of ongeschied?

Concluderend blijkt dat 1 Koningen 21 niet bedoeld is om een oplossing te bieden in kwesties over erfrecht of herverkaveling, maar veel eerder om aan te tonen dat koning Achab zich niet hield aan de wetten van de HEERE. Hij mocht het land van Naboth niet vervreemden, maar deed het toch. Die situatie is totaal anders dan de Nederlandse wetscontext, aangezien heden ten dage geen onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke en vrouwelijke erfgenamen en er evenmin zoiets bestaat als een jubeljaar, waarin oneffenheden worden rechtgetrokken. De overheid moet daarom andere maatregelen nemen, waarvan herverkaveling er één is. Daarbij dient zij rekening te houden met de afweging van het algemeen nut ten opzichte van het privaat nut. Een laatste opmerking bij dit Bijbelgedeelte is dat de (Nederlandse) overheid bij het nemen van dergelijke beslissingen niet de negatieve motivatie heeft die Achab en Izebel wel hadden, hetgeen resulteerde in een schijnproces en zelfs een gerechtelijke moord.

1.1.2 Uitwerking Mattheüs 25:31-46¹⁶

Een tweede veelgehoord Bijbelgedeelte is Mattheüs 25:31-46, dat onder andere aangehaald wordt in debatten over de opvang van vluchtelingen.

16. Voor de overwegingen in dit gedeelte is gebruikgemaakt van: J. van Bruggen, *Mattheüs. Het evangelie voor Israël*, Kampen: Kok, 2012, 324.

Mattheüs 25:31-46: van wie, aan wie en waarom?

De vraag naar de auteur is hier duidelijker te beantwoorden dan in de eerste casus: de naam van de schrijver is Mattheüs. Hij heeft zijn evangelie waarschijnlijk geschreven voor een Hebreeuws publiek, waaronder zich veel christenen uit de Joden bevonden. In de tweede plaats schreef hij hoofdstuk 25 als deel van een rede van de Heere Jezus over het laatste oordeel en de komst van de Zoon des mensen. Die toespraak bevat enkele gelijkenissen, gevolgd door Zijn spreken over de scheiding van de schapen en de bokken. Het criterium op basis waarvan dat gebeurt, is de mate waarin individuele personen zorg hebben gedragen voor de zonen der mensen (dat wil zeggen: hun naasten) gedurende hun leven op aarde. Hebben zij hun te eten en te drinken gegeven, hen geherbergd, gekleed en bezocht bij ziekte of gevangenschap? Overigens zijn er verschillende verklaringen te geven voor wie de 'naasten' zijn. Voor nu is het van belang te beseffen dat de Heere Jezus hier niet spreekt over een oordeel over overheden of regeringen, maar over individuele personen. Toentertijd was men nog volledig onbekend met begrippen als natiestaten en massa-immigratie.

Wat is de boodschap van de tekst?

Mattheüs heeft zijn evangelie geschreven in het eerste-eeuwse Palestina. De beschreven gebeurtenis heeft plaatsgevonden op de Olijfberg rond het jaar 30. Het is van belang te weten dat de gewoonten van de mensen met betrekking tot gastvrijheid en barmhartigheid in een oosterse context sterk verschillen van onze westerse normen en waarden. De woorden van de toespraak hebben een sterk eschatologisch karakter en zij moeten bovendien gezien worden binnen de eenheid van de Schrift, waarin naast gastvrijheid en barmhartigheid ook kernbegrippen als gerechtigheid een belangrijke rol spelen.

In dit tekstgedeelte gaat het erom dat de Heere Jezus Zichzelf openbaart als de Zoon des mensen over Wie de oudtestamentische pro-

feet Daniël reeds had gesproken. Jezus laat zien dat Hij de Rechter is Die alle mensen die hebben geleefd, zal oordelen tijdens het laatste oordeel. Zijn oordeel is met eerbied gesproken gebaseerd op 'basale' criteria, die niemand uit zichzelf volwaardig kan naleven. Deze staan in schril contrast met de scrupuleuze regels die de farizeeën en sadduceeën hadden ingesteld en die men ternauwernood kon naleven. Derhalve is het verkondigen van de boodschap van gastvrijheid uit dit gedeelte slechts één deel van het verhaal. De Heere Jezus geeft aan dat men voor de vreemdeling goed moet zorgen, maar richt Zich met deze uitspraak tot de overheid en niet tot Zijn leerlingen. Een meer collectieve opdracht om goed voor de vreemdeling te zorgen, kan men vinden in diverse oudtestamentische wetgevingen, waarin de notie van het 'vreemdelingschap' vaak gekoppeld wordt aan de slavernij van het volk Israël in Egypte. Bovendien is de reikwijdte van het begrip 'broeders' op verschillende manieren uit te leggen en zijn er naast barmhartigheid andere kernnoties die in een afweging dienen mee te spelen. Wellicht bevat dit Bijbelgedeelte eerder een taak voor individuele christenen dan voor de overheid. Dat moet men in gedachten houden bij het doen van een beroep op dit Bijbelgedeelte.

1.2 Hermeneutische richtlijn

1.2.1 Richtlijn van ds. C. den Boer

De tweede richtlijn is ontleend aan een artikel van ds. C. den Boer.¹⁷ Hij gaat ervan uit dat de Bijbel niet louter een inspiratiebron is, maar een basis die men in de politiek moet blijven handhaven. Hoe men dat doet, wordt in onderstaand schema in een viertal principes samengevat. Bij ieder principe is tevens een valkuil geformuleerd waarop men bedacht moet zijn. Om de principes te verwezenlijken, wordt bij ieder principe een vuistregel aangereikt:

17. *Zicht* 23/6 (1997), 2-8.

Principe	Vuistregel	Valkuil/risico
Gelovige luisterhouding	Een christenpoliticus kan niet zonder persoonlijk Bijbelgebruik en gebed	Schriftgebruik zonder gelovige betrokkenheid op de Schrift, hetgeen gemakkelijk resulteert in wetticisme
Eenheid van de Schrift	Willekeurig en inconsistent Schriftberoep moet worden tegengegaan	Schriftgebruik waarbij teksten losgemaakt worden uit het geheel van de Schrift
De Schrift is verscheiden. Zowel Oude als Nieuwe Testament is tijd- en cultuurbetrokken (dat is iets anders dan tijd- en cultuurgebonden!)	In het Schriftgebruik moet de betekenis van een Bijbelwoord in zijn oorspronkelijke historische/geografische gerichtheid en die in huidige actuele situaties tegen elkaar afgewogen worden; dat vergt wijsheid en inzicht	Schriftberoep waarbij niet eerst de historische en geografische gerichtheid van een tekstwoord gepeild zijn, leidt tot fundamentalisme en biblicisme
De Schrift is de openbaring van de drie-enige God met als hoogtepunt de Heere Jezus Christus (in kruis en opstanding). Schriftwoorden die verder van deze kern af staan, moet men daaraan relateren, zonder te relateren	Een christenpoliticus wil niet alleen waken over de heiliging van de dag des Heeren, het gezinsleven, en het christelijk onderwijs, maar ook over de bewoonbaarheid van de aarde, een rechtmatige verdeling van het bezit en (de grenzen van) het vreemdelingenbeleid	Tweevoudig selectief Bijbelgebruik: a. Alle nadruk op de ontwikkeling van het Koninkrijk Gods in binnenwereldse structuren b. De Bijbel wordt gespannen voor elke kar

1.2.2. Richtlijn van dr. R. Bisschop

In aanvulling op het artikel van ds. Den Boer stelt dr. Roelof Bisschop de vraag of en hoe een SGP-politicus of -bestuurder in zijn betoog de Bijbel dient te citeren wanneer hij zijn standpunt principieel-Bijbels wil motiveren.¹⁸ Zijn antwoord daarop verwerkt hij in een aantal

18. *Zicht* 23/6 (1997), 9-13.

schema's. Zo introduceert hij 'de koepel van de Schrift'. Onder die koepel bevinden zich alle levensterreinen; er is geen enkel terrein 'neutraal'. De koepel is opgebouwd uit een viertal lagen, met elk een eigen relatie tot de Schrift. Van boven naar beneden ziet de opbouw van de koepel er als volgt uit: in de tabel is de bovenste laag nummer 1 en de onderste nummer 4.

Laag	Categorie	Voorbeelden
1	Zaken met rechtstreekse relatie tot Gods Woord	Zondagsrust, vloekverbod
2	Zaken waarvoor de Bijbel geen concrete voorschriften geeft, maar waarbij het SGP-standpunt rechtstreeks voortvloeit uit aanwijzingen in Gods Woord	Sluitingstijden horeca op zaterdagavond, overheidstaak openbare orde en veiligheid
3	Zaken waarbij het standpunt indirect ontleend wordt aan Bijbelse gegevens	Gok- en drugsbeleid
4	Standpunten die het verst van rechtstreekse Bijbelse eisen af liggen, maar wel met Bijbelse richtlijnen sporen	Gemeentelijke herindelingen, volkshuisvesting

De lagen 1 en 2 worden volgens Bisschop min of meer rechtstreeks gedomineerd door de scheppingsordering, Gods beloften en Gods geboden (met name de Decaloog). Die elementen zijn niet aan bepaalde samenlevingsvormen gebonden. De derde en vierde laag vergelijkt Bisschop met 'burgerlijke wetten' in het oudtestamentische Israël. Standpunten uit die lagen worden mede bepaald door de maatschappijvormen waarin men leeft.

De visie op de koepel van bovenaf geeft het beeld van Bisschop nog kernachtiger weer.¹⁹ De kern bevindt zich op laag 1. Die kern moet zich kenmerken door stellingnames op basis van een Bijbelse overtuiging en bewogenheid, om zo de andere lagen op positieve wijze te 'doorgloeien'. Bisschop beantwoordt de vraag of men bij de motivatie van een ingenomen standpunt rechtstreeks naar een tekst uit Gods Woord mag en moet verwijzen als volgt: ja, mits woord en daad in overeenstemming met elkaar zijn.

Indien men zijn oor niet gelovig, afhankelijk en eerbiedig te luisteren legt bij Gods Woord en zich daardoor niet laat gezeggen, maakt men datzelfde Woord openbaar te schande. Ook inlegkunde is uit den boze. Bovendien leent niet ieder onderwerp zich in dezelfde mate voor een beroep op de Bijbel: in bepaalde gevallen is terughoudendheid gewenst, bijvoorbeeld bij onderwerpen uit de lagen 3 en 4 van het koepelschema. Een Bijbelse onderbouwing in die gevallen dient 'beredeneerd' te worden, aangezien de stellingname niet rechtstreeks aan de Bijbelse norm is ontleend. In gevallen die gerelateerd zijn aan de lagen 1 en 2 uit het schema is het citeren uit de Bijbel wellicht eenvoudiger en noodzakelijker. Dat kan evenwel betekenen dat men op weerstand stuit vanuit de samenleving, aangezien op dergelijke niveaus veel mensen standpunten aanhangen die indruisen tegen Gods Woord.

De daad bij het Woord

Al met al roept Bisschop op tot een verantwoord gebruik van teksten uit Gods Woord, om daarmee aan te tonen dat de Schrift bete-

19. Bisschop merkt terecht op dat het hanteren van dergelijke schema's ook nadelen heeft. Zo worden grenzen getrokken die in werkelijkheid niet altijd scherp te onderscheiden zijn. Ook zegt de 'hiërarchische' plaats van een bepaald onderwerp in het schema niet altijd iets over het inhoudelijke belang ervan ten opzichte van andere onderwerpen. De ordening is veeleer logisch dan moreel; het schema geeft de afgelegde route om tot een bepaald standpunt te komen weer. Verder is een schema slechts een model dat niet meer dan een handvat biedt. Ten slotte moet men zich realiseren dat een model altijd een zeker subjectief karakter heeft.

kenis heeft voor het alledaagse leven. Dat is iets geheel anders dan het oneigenlijk gebruiken of zelfs profaneren van Schriftwoorden. Verder is het van belang citaten begrijpelijk te maken voor diegenen die niets van Gods Woord en de Bijbeltaal afweten. Dat noopt politici er soms toe Bijbelteksten te parafraseren en archaïsch taalgebruik te vermijden. Het appel om toe te passen wat Gods Woord ons leert en wat wij in ons hart gevoelen doet Bisschop zowel op mensen die citeren (de nadruk leggen op het gebruiken van Bijbelteksten) als op degenen die vertalen (de nadruk leggen op het begrijpelijk maken van Bijbelwoorden). Met andere woorden: hij benadert zowel degenen die 'getuigenispolitiek' voorstaan als degenen die 'praktische politiek' voorstaan, zonder daarbij nieuwe onderlinge tegenstellingen te willen creëren.